

A diósgyőri vasgyár munkásjóléti intézményei.*

Semmi kétség: a Szinva patak alsó völgye egyáltalában nem tartozik az érdekesebb tájak közé. Szürke és egyhangú, – a poros országút mellett lankás dombvidék, a messzeségben hegyek, ilyen az út, amely Miskolcra a diósgyőri vasgyár felé vezet. Egy kurta félóraig tart ez az út és a szürke, egyhangú tájék most egyszerre megszűnik; a kocsit árnyas fásorba lép be, előttünk füstölő gyárkémények emelkednek magasba, jobbra-balra pedig csupa fával, kerttel szegélyezett utca nyílik és a csillogó, zöld kertből vörös házacskák mosolyognak elő. Egy pillanatra elcsodálkozunk. Eszünkbe jut a híres angol jelszó: the Factory in the Garden, a kerttel körülvelt gyár: a jelszó, amely az utolsó tíz esztendőben mind erősebb és erősebb visszhangra lelt Angliában és Németországban. Valóban egy kertben épült gyár és körülötte egy kertváros, ami itt a szemünk előtt kibontakozik. A diósgyőri vasgyár és munkástelepe ez, amit látunk és ami évtizedekkel előbb váltotta valóra azokat az eszméket, amiket Angliában és Németországban most hirdetnek.

A Szinva patak felső völgyében a „Bükkhegység” terjedelmes erdősége fatömegének értékesíthetése céljából 1765. év óta fennállott kisebb vaskohók és vízzel hajtott vashámorok pótlásául az 1867-1870. években építette a magyar kormány a diósgyőri vasgyárat, főleg azon célból, hogy a fellendült magyarországi vasutépítkezések sinszükségletei benn az országban gyártassanak.

A vasgyárral egyidőben kezdték építeni a munkástelepet is, 125 két családra szóló munkásház épült akkortájt, megfelelőleg a gyár kisebb üzemének. Mind-egyik házhoz egy kis kert tartozott, egyébként azonban meglehetősen fátlan maradt a vidék. A gyár körüli terek és utak és a kertek befásítása még akkor nem vette kezdetét. – De ez nem volt baj. Mindenesetre meg volt vetve az alapja a későbbi fejlődés lehetőségének, hiszen ez volt az első eset Magyarországon, hogy cottage-szerű munkáslakásokat építettek.

A további fejlődés korszaka hamarosan be is következett. A közelben feltárt gazdag barnaszénttelepek értékesíthetése céljából a diósgyőri vasgyárat 1881-ben rekonstruálták és kibővítették és ez időtől kezdve erős lendületet vett a munkásjóléti intézmények fejlődése a gyártelepen és ezek között elsősorban természetesen a munkáslakások építése és az egész telepnek kertvárosszerű kialakulása.

Valósággal egy kis városrendezés ment itt akkor végbe. Az utakat és utcákat szabályozták, rendbehozták. Fürdésre, mosásra, öntözésre való vízvezetékét csinálták, a szennyvizek levezetésére csatornát ástak. Létesítettek egy faiskolát és törzsgyümölcsöst körülbelül ötödfél száz gyümölcsfával és ebből juttattak minden munkásház kertje számára 10-12 nemes gyümölcsfát. Beültették az utak szegélyét, a tereket, a gyár környékét is mindenütt gyümölcsfákkal. Természetesen lassan ment a munka, hiszen az állam kezelésében az ilyesmi sok ide-oda való irogatással jár, de ha lassan is, azért csak haladt a munka előre. Tovább épültek a munkásházak, az újabbak is kertekkel, cottageszerűen, az utak és terek villamos világítására is sor került azután; közben a fák sudárba szökkentek és neki

* A hivatalos adatok rendelkezésemre való bocsátásáért ez utón is köszönetet kell mondanom Vajkay Károly min. tanácsos, valamint Ritter Ottó udv. tanácsos uraknak, az állami vasművek igazgatóinak.

lombosodtak, – és egy szép tavaszi napon kifejlődött és létrejött az első kertvárosi Magyarországon.

A kertváros építési mozgalmat az a törekvés hívta életre, hogy a munkásoknak a poros, füstös műhelyben való foglalkozás után szellős, napos, csendes otthont biztosítson. Aligha van valaki, aki ne látná be e mozgalom teljes jogosultságát és nagy fontosságát, hiszen az ipari munka fáradalmi elég gyakran komoly veszedelem csiráit is hordják magukban a munkásra nézve: a legnagyobb mértékben szükséges tehát, hogy oly otthona legyen a munkásnak, ahol teljesen felüldülhet, amely mindenképpen alkalmas egészségi állapota javítására, vagy megtartására, és a honnét mindazok a káros hatások ki vannak küszöbölve, amelyek az ipari műhelyekben, vagy más formában jelen vannak és egészségét veszélyeztetik. Talán nem kell külön megemlíteni, hiszen már a köztudatba ment át, hogy a munkások egészségének egyik legveszedelmesebb ellensége az üzemi munkánál keletkező por, és alább látni fogjuk, hogy ez a diósgyőri vasgyárnál is fontos szerepet játszik a beteg munkások kórokaik közt. Az olyan munkásházak pedig, melyekben nagyobb számban élnek együtt a munkások, – az úgynevezett bércaszárnyak – a legtöbb esetben nem alkalmasak arra, hogy a munkának ilyenfajta káros hatásait ellensúlyozzák. Az ilyen házakban, építési módjuk természeténél fogva is, alig jut be valami napfény, nem jó a levegő, sok a por, állandó a zaj, arról nem is beszélve, hogy kert-használatról szó sem lehet. Hogy ily körülmények között a munkás otthoni tartózkodása kevésbé hat üdítőleg szervezetre, az természetes; holott nemcsak humanitárius kötelesség, hanem elsősorú nemzetgazdasági érdek is a munkások egészségi állapotának javítása körül minden lehetőséget elkövetni. A kertes családi házak azonban nemcsak egészségi szempontból előnyösek a munkásokra nézve, de előnyösek gazdasági szempontból is. A vetemény, ami itt termelhető és az apró jószág – esetleg sertés – ami itt tenyészthető: nagyon fontos szerepet játszik a munkás háztartásában. Végeredményben pedig ez is a munkásság egészségügyének javára szolgál.

Nyilvánvaló már ebből a rövid megvilágításból is, hogy mennyivel előnyösebb a munkások számára a családház-rendszer, a bércaszárnya építésénél. Városokban ez természetesen nagyon nehezen vihető keresztül a telekdrágaság miatt; itt azonban ilyen akadály nem forog, és nem is forgott fenn, és amennyire helyes volt az ilyen irányú kezdeményezés, éppen olyan helyes volt a gyárvezetőség által való fenntartása és fejlesztése.

Ma már ezeknek a munkáslakházaknak a száma meghaladja a 300-at. Valamennyihez kert tartozik, még pedig családokként kb. 80 négyszögöl számítható egy kertre. Az egész laktelep területe 227 katasztrális hold, szemben a gyárépület 68 katasztrális hold területével.

A házak típusa többféle; de túlnyomó a két családos házak száma. Ilyen 172 van. De a többiben sem jelentkezhetnek azon káros következmények, melyek a bércaszárnyakkal járnak, minthogy azok a házak, amelyekben legtöbben laknak, négy család fogadnak magukban, azonban ezek a házak is többnyire földszintesek és az építkezésük olyan rendszerben történt, hogy az egyes családok meglehetősen el vannak különítve egymástól. Ilyen 126 van.

A külső típustól függetlenül a lakások beosztása szoba, konyha, kamara és padlás szolgál, aminek ba-

romfiudvar és sertésöl járul, sőt több háznál tehénöl is épült, néhány régi háznál pedig mansard szobácska. Egy szobának a nagysága több mint 20 négyzetméter.

Az ilyen egyforma berendezés mellett természetesen a lakások bérleti ára sem igen különbözik egymástól. A lakások legnagyobb részéért havonta 10 korona jár, a mansard szobácskával ellátottakért 14 korona, néhány háromszobás lakásért tehénistállóval együtt 21 korona. Ez az ár aligha túlságosan magas, amit az is bizonyít, hogy a munkások mintegy jutalomnak tekintik, ha hozzá juthatnak egy lakáshoz. A lakásokat tényleg csak a gyárban hosszabb idő óta dolgozó, családos, vagy családfenntartó és szorgalmukkal kitűnő munkások kaphatják meg.

A munkások ezeket a házakat csak bérletben kaphatják meg. Azonban meg van adva arra is a mód, hogy maguk is építsenek házat. A gyárban fennálló társzláda ugyanis, amely körülbelül 5 millió korona alappal bír, 4 és ½% kölcsön mellett bocsájt pénzt rendelkezésre a tagoknak házépítés céljából, ha már a telek megvan. Diósgyőrben, Miskolcon és környékén már többen építettek ily módon házat maguknak. – Mint minden nagyobb gyártelepen azonban, úgy Diósgyőrött is sok a nőtlen és vidéki munkás. Ezeknek a lakóhelyéről maga a gyár gondoskodik. Két okból is szükség volt erre. Egyik ok az, hogy az ágyrajárás által ne váljanak a családos munkások lakásai túlszűfoltakká, ami közegészségügyi és erkölcsi szempontból egyformán káros lenne. Másrészt azonban: hogy azoknak a napszámosoknak, kik kevesebbet keresnek, a gyár más tón jön segítségükre. Ezért épült 5 különálló munkásbarakk, mintegy 500 vidéki munkás részére, akik azokban teljesen díjtalanul laknak. Azonkívül épült 320 nőtlen munkás részére egy legényszálló. Egy emeletes épület ez és van benne 4 nagy hálószoba, 17-17 ágygyal és 2 kisebb 8-8 ágygyal. Fejenként és naponta 10 fillért fizetnek itt a legényemberek és a 10 fillérért kapnak tiszta ágyat, teljes ágyneművel és pokróccal, egy-egy szekrénykét, amelyben a holmijukat elzárhatják, fűtést, világítást. Arra természetesen szigorúan ügyelnek, hogy rendszeren tisztálkodva kerüljenek az ágyba, amint a tisztaságot és a rendet egyébként is nagyon szigorúan szem előtt tartják a gyár egész területén.

Kereset és élelmezés.

Három korona a legkisebb, 14 korona 70 fillér a legmagasabb napikereset a diósgyőri gyártelepen, a skála tehát elég széles. Általában azonban 4-7 koronára tehető a munkások keresete. Semmiesetre sem olyan összeg ez, amiből a munkások vagyont gyűjthetnének, de mindenesetre elég ahhoz, hogy szép tisztességesen, nyugodtan megéljenek belőle. Diósgyőr és környéke elvégre is vidék, ahol általában olcsóbb az élet, mint városban; de van a munkásoknak egy nagy segítségük a drágaság ellen: az élelmezési szövetkezet.

Még 1889-ben alakult a fogyasztási szövetkezet, a hivatalnokok bevonásával, a gyárvezetőség támogatása mellett. Megalakulása óta folyton nőtt és gyarapodott, ma már 4000-nél több tagja van és milliós forgalommal dolgozik. Két osztálya van: az egyik az élelmiszer, a másik ruhaneműüzlet. A gyárigazgatóságnak mindkettővel szemben felügyeleti joga van.

A szövetkezet fejlődését és anyagi megerősödését minden szóval szebben jellemzi az 1899-1908-ig terjedő időszak statisztikája. Az élelmezési szövetkezet működését a következő táblázat mutatja meg.

Átnézeti kimutatás

a diósgyőri (vasgyári) fogyasztási szövetkezet 1899—1908. évi üzleti eredményeiről.

Tagok és Oszletrészek állaga:	1899		1900		1901		1902		1903		1904		1905		1906		1907		1908	
	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész	tag	üzl.-rész
az év elején volt . . .	3197	13453	3211	13701	3355	14211	2990	12636	3230	13898	3302	14230	3495	15167	3529	18323	3556	18952	3950	19818
belépett az év folyamán	525	2300	577	2883	378	3034	621	4612	586	3853	744	4770	650	7722	742	5122	1353	6690	1844	9454
együtt . . .	3722	15753	3788	16584	3733	17245	3611	17248	3816	17751	4046	19000	4145	22889	4271	23445	4909	25642	5794	29272
kilépett az év folyamán	511	2052	433	2373	743	4609	381	3850	514	3521	551	3833	616	4566	715	4493	959	5824	1200	6135
Álladék az év végén . . .	3211	13701	3355	14211	2990	12636	3230	13398	3302	14230	3495	15167	3529	18323	3556	18952	3950	19818	4594	23137
Áruforgalom:	frt		kr		K		f		K		f		K		f		K		f	
a gyártelepi főárudában	636255	14	1273005	24	1140652	9	1167677	10	1229728	51	1329348	93	1420874	11	1357903	79	1502871	05	1828735	10
a percesesi fiókarudában	77285	06	158669	85	143335	50	172460	33	203206	16	234204	47	266292	08	252696	64	293956	17	409047	51
a ruharaktárban . . .	103045	49	231318	28	224159	47	205005	28	243838	53	255920	30	252276	07	281928	84	313466	07	367840	76
a gyártelepi vendéglőben	63034	77	127035	59	102953	20	96973	06	127689	13	143201	79	146324	92	190608	06	188584	82	235052	20
a percesesi vendéglőben	24470	26	45581	49	45407	32	46852	67	49539	51	49196	92	53677	57	55975	56	66406	83	67466	07
a nagybátonyi fiókraktár																	13371	94	47742	96
Összesen	904090	72	1835610	45	1656808	41	1688968	44	1854001	84	2011872	41	2139434	75	2109112	89	2378656	88	2955884	60
Kezelési költségek:	frt		kr		K		f		K		f		K		f		K		f	
u. m. személyzeti költségek, csomagolás, könyvek és nyomtatványok, tüzbiztosítás, posta- és sürgönydíjak, fűtés, világítás és javítási költség.	26357	29	52540	54	52889	23	62857	74	70437	—	69513	95	79152	99	80335	69	79705	31	91883	82
1 frt, illetve 1900-tól 1 K áruforg.-ra esik kez. költ.	2.91	kr.	2.86	f	3.20	f	3.72	f	3.79	f	3.46	f	3.70	f	3.80	f	3.35	f	3.10	f

Külön épületben van a két üzlet elhelyezve, oly nagy a raktárak és oly nagy a forgalmuk. A nap bármely szakában lép be az ember az elárúsító helyiségekbe, mindig tele vannak. Hosszú, 20 méteres kiszolgáló asztal mellett állanak és várnak az élelmiszer üzletben, hol mindenféle étel- és italmű kapható. A ruhaárusztály ugyancsak hatalmas terem, ahol a cénától kezdve a munkás-zubbonyig mindenféle ruhanemű és varrni való kapható, csak női kalap, női ruha, meg férfi ünneplő ruha nem, aminthogy ezek sokkal inkább alá vannak vetve a divat szeszélyének, semhogy tömegesen raktáron lennének tarthatók.

De összeköttetésben áll a szövetkezet miskolci kereskedőkkel is, akiknél a szövetkezet utalványával olcsóbban, saját tetszésük szerint, vásárolhatnak ilyenfajta árucikkeket is a tagok.

A szövetkezet tevékenysége azonban korántsem merül ki ebben a két üzletágban, hanem még egy egész sereg üzem felett rendelkezik. A mészárszék, sütőde, tejszarnok t. i. szintén a szövetkezeté, azonkívül van szikvíz-, jég- és vaj gyára is.

Ezek közül a mészárszék és sütőde szerződéses mészárosnak és pékmesternek van kiadva. A mészárosnak vágóhíd is áll rendelkezésére, jól berendezett ökoristállal és sertéskamarával. Évenként körülbelül 725 darab szarvasmarha, 1030 darab borjú, 580 darab sertés és 270 darab juh kerül levágásra. Ezek meglehetősen magas számok és azt bizonyítják, hogy a munkásság táplálkozásában a hús is kellő mennyiségben szerepel. A sütődeben, mely naponként 700-1200 darab 3 kilós kenyeret képes előállítani, villamos hajtású lisztszítáló és tésztaaduzzasztó gépek vannak, úgy hogy a tésztahoz mindössze egyszer kell munka közben kézzel hozzá nyúlni. Hogy ez mily sokat jelent egészségügyi szempontból, az nyilvánvaló. A vágóhíd, a mészárszék és a sütőde orvosi felügyelet alatt áll, amit talán nem is kell külön említeni.

Természetesen: a mészárszék és a sütőde árszabásába a szövetkezetnek beleszólási, sőt szabályozási joga van. tehát a kenyérnek és húsának, ennek a két

fontos élelmicikkeknek az ára sohasem emelkedhetik méltánytalanul magasra.

De nem történhetik meg ez a tejjel sem, amit saját kezelésébe tartott meg a szövetkezet. És a szövetkezeti kezelés egyszersmind biztosítja a tej hamisíthatatlanságát is. A tejnek a lehető legjobb kezelése pedig annál inkább fontos, mert naponta körülbelül 5500-8000 liter tej fogy el, tehát igen nagy mennyiség.

A tejesárak mellett, egy kisebb szobában van a vajgyár. Gyárnak nevezni persze egy kissé túlzás, de teljesítőképessége ezért elég nagy: 10 óra alatt 600 liter tejből 25 kiló vaját állít elő az Alfa Separator s éppen annyi vaj fogy el körülbelül naponta.

Ha még megemlítjük, hogy a szikvízgyár naponta 3000 üveg szódavizet, a jéggyár pedig 124 darab 1 kilogrammos jéghasábot képes előállítani: akkor körülbelül megismertük a szövetkezet működési körét. Hadd soroljuk fel hát most összefoglalva a nevezetesebb élelmickek árát és tekintsünk be egy pillanatra a diósgyőri munkások háztartásába.

A nevezetesebb élelmickek ára:

1 klgr. marhahús	80-96fillér
1 klgr. borjúhús	96-128 fillér
1 klgr. sertéshús	132-140 fillér
1 klgr. vaj	240 fillér
3 klgr. kenyér (fehér)	102 fillér
3 klgr. kenyér (barna)	96 fillér
1 liter tej áprilistól-októberig	17 fillér
1 liter tej októbertől-áprilisig	20 fillér.

Látnivaló, hogy ezek az árak igen mérsékeltek. Innét, hogy egy 4-5 főből álló munkás család havi-szükséglete a húst nem számítva 50-70 koronára tehető a bevásárlási könyvek nyomán, a hússal együtt pedig 70-100 koronára. Ez az összeg ily nagy család mellett feltétlenül csekély s a házi baromfi, a veteményes kerten és a sertés, esetleg a tehéntartáson kívül főleg a szövetkezetnek köszönhető. A háztartási

cikkek sorában kell végül a tüzelőt is megemlítenünk, amihez a női családfentartó munkások szintén olcsón jutnak: barnaszenet 100 kg-kint 80 fillérért kapnak a gyártól.

A gyár 8000 főnyi munkásságának tetemes része azonban nem a gyár közvetlen közelségében lakik, hanem messzebb, sőt sokan jönnek Miskolcra is, aztán sok a női ember is. Ezeknek vagy alkalmatlan volna ebédre hazamenni, vagy nem is volna hova „haza” menni. A gyárvezetőség igyekezett ezeken is könnyíteni. Azoknak a családos embereknek, akiknek elhozzák az ételt, a gyári étkező szolgál. Nagy terem ez, melyben egyébként felolvasásokat és színelőadásokat tartanak, van azonban benne ételmelegítő tűzhely is, hogy az oda hozott ebédet felmelegíthessék. A női munkások számára pedig népkonyhát állítottak fel, amely olcsó áron szolgáltat a munkások részére ebédet és vacsorát. A népkonyha a gyári főorvos felügyelete alatt áll.

Itt kell megemlékeznünk az alkohol fogyasztásáról is. Általában csökkenőben van, amibe a növekedő jólét, a szövetkezeti tej olcsósága és a munkások növekvő tanultsága is bizonyára belezajlik. De azért a szeszfogyasztás még mindig elég nagy méretű. Az egy-egy szövetkezeti tagra, illetőleg egy egész családra (tisztviselők és munkások együtt) jutó szeszfogyasztás átlagban évenként 1½ hektoliter bor, 1 hektoliter sör, 10-12 liter pálinka és 10 liter tea-rum. A gyár vezetősége nagyon jól tudja, hogy ha ez a szeszfogyasztás csökkenő is, de azért még mindig nagy méretű s éppen ezért háromféle módon is küzd ellene: egyrészt népszerű alkoholelles előadások rendezésével, másrészt azzal, hogy az iszákosokat pénzbírsággal büntetik, végül, hogy újabban a gyár területén belül tejsarnokot építettek, ahol télen tejet, nyáron író és gyöngye kávét is kaphatnak a munkások jégbe hűtött állapotban, igen olcsón. Eddig ugyanis csak a gyáron kívül lévő tejsarnokban kaphattak ilyesmit, minthogy azonban a gyárat munkaközben el nem hagyhatják, a munkában lévők számára nem sok gyakorlati jelentőséggel bírt. Az újonnan épült tejsarnok azonban, amely a gyár területén belül áll, lehetségessé teszi, hogy a munkások munka közben is fogyasszanak tejterméket, amely jóságánál is, olcsóságánál fogva is, végül, mert nyáron a legjobb hűsítőül szolgál, bizonyosan hathatósan elő fogja mozdítani az alkoholfogyasztás csökkenését. Bégi tapasztalat ez a külföldön, különösen Németországban, ahol sok gyárban ingyen adják a munkásoknak a gyöngye kávét, felismerve azt a szoros összefüggést, amely az alkoholfogyasztás és a szerencsétlenségek gyakorisága között van.

Egészségügy.

Az általános jólét, a jó lakásviszonyok az élelmezés olcsósága és a telén hygienikus volta különösen a közegészség szempontjából válnak érezhetővé. Fertőző ragályos betegség ritkán fordul elő a diósgyőri gyártelepen, még a gyermekek között is. Csak két betegség van, amelyik erősebben érzeteti hatását a munkásokkal, az egyik a tüdővész, a másik a csúzos bántalmak. A tüdővész nagyobb méretű elterjedésére a gyári üzem maga, por és füstképződésével lehet nagyobb hatással, míg a csúzos megbetegedéseknél a nagy hőmérséklet változás szolgál okul, amely a kemencénél való foglalatokodással jár együtt.

E két gyakori megbetegedés gyógyítása számára egyrészt az algvögyi munkásszanatórium szolgál, másrészt a diósgyőri fürdő, ahol a csúzos bántalmakban

sz szenvedő munkások iszapborogatásokat és villamos hőlégfürdőket kaphatnak.

A gümőkóros betegekről pontos statisztika is áll a rendelkezésünkre. íme:

A diósgyőri m. kir. vas- és acélgár munkásai közül :

1906-ban	1907-ben	1908-ban	
Gümőkórosban szenvedett	172	210	204
Ebből tüdővész volt	158	172	166
Egyéb gümőkóros	14	38	38
Betegségi napok száma	8207	11341	12049
Pénzértékben	24621K	34023 K	36147
A betegségi napok közül tüdő- vészre esik	7721	10371	10483
Egyéb gümőkóros megbetegedésre	986	970	1566
Meghalt	20	31	31
Munkáslétszám	6146	7090	8095

A gyárnak egyébként külön kórháza van, amit maga épített és ingyenesen engedett át a társaspénztárnak és a kórház méltó büszkesége a gyárnak. Az u. n. „Kerek dombon” áll az épület száraz, jó levegőjű helyen, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a szomszédos Bükkhegységbe. A kórházat teljesen a modern hygiene követelményei szerint építették. Egy egyemeletes főépületből és egy magas földszinti gazdasági épületből áll, melyeket üvegezett folyosó köt össze. A főépületben van három nagyobb kórterem 10-10 ágygyal és egy kisebb kórterem 6 ágygyal. A kórterem mellett egy-egy fürdőszoba két káddal és 1 kisebb tea szoba. Van azonkívül 1 Hebra-szoba, Hebra-féle ágygyal, amely súlyos égési sebeket szenvedett fájdalomnak enyhítésére szolgál: az ágyynak a matracra ugyan is lesüllyeszthető, maga az ágy pedig meleg vízzel megtölthető, ami lényegesen csökkenti a beteg fájdalmát.

Van azonkívül egy kipárnázott megfigyelő szoba, 1 ágygyal, 1 szép nagy műtőterem, minden szükséges kellékekkel és Knuth-féle sterilizálóval, végül 1 orvosi szoba, Böntgen laboratóriummal. Gőzfűtés és villanyvilágítás egészíti ki a kórház berendezését. Magával a kórtermek előszámlálásával azonban egyáltalában nem adtnak képet a kórházról. Látni kell azt a pompás tisztaságot, amely minden zugát a kórháznak ragyogóvá teszi: látni a kell a virágos ablakokat és külön meg kell említeni a virágos üvegfolyosót, amelyek együtt tél idején is valóságos virágos kertté varázsolják a kórházat; látni kell azt a pontos, figyelmes ápolást, amiben a betegek részesülnek és végül – last, but not least – azt a kitűnő élelmezést, amit a betegek kapnak (reggeli: tej, tízórai: tojás vagy szalámi, vagy sajt; ebéd: húsleves, főzelék feltéttel vagy sült hús, gyümölcs; uzsonna: tej, vacsora: leves, főzelék sülttel, azonkívül egész nap tej korlátlan mennyiségben), ami sokkal inkább teszi a kórházat hasonlóvá a szanatóriumhoz, mint azokhoz a komor ridegségű épületekhez, amelyeneknek a kórházakat általában ismerjük. Hogy ez a jellege a kórháznak csak kedvező a betegeknek, hogy csak előmozdítója a gyógyulásnak: ezt bizonyára nem kell külön említeni.

A kórháznak minden tekintetben, külső-belső szépségben és kitűnő berendezésben, egyaránt párja a fürdőépület. Ez is a társládáé. Van 80 személyre számított közös medencéje, mindenféle zuhanya, hat külön márványfürdője, de van ezenkívül még kitűnő villamos fényfürdő felszerelése, szárazlég fürdője, gyógyiszapkészlete és Fangó-kezelésre alkalmas berendezése is. Nagyon helyes rendszabály a fürdőben, hogy a fürdés előtt mindenki köteles magát lezuhanyoztatni. A fürdőhasználat orvosi rendelet esetén

ingyenes, máskülönben 20 fillér fizetendő. Ezen fűrdn kívül van a munkások részére nyári uszoda.

A vasgyári telepnek van külön patikája is s a kórház három orvosán kívül szemorvos, fűlorvos és szűlész speciálistája, akik Miskolcon laknak s akiket szintén a társzláda fizet.

Munkásjóléti intézmények. A társzláda.

A társzláda pontosabban körülírt célja: a munkások betegsegélyezése, nyugbérben való részesítése, azok özvegyei és árvái segélyezése, azonkűvűl a munkásság érdekét szolgáló egyéb jóléti intézkedések biztosítása.

A diósgyőri vasgyár társzládája – vagy nevezűk inkább így: társpénztára – csak az egyik része annak a nagy társpénztárnak, amely az összes magyarországi kincstári bányák és vasművek számára fennáll. Ez az egység azonban inkább csak adminisztratív jellegű, amennyiben a közös társpénztár minden egyes tagja szorososan az illető bánya vagy vasműhöz tartozik, amelyikkel kapcsolatosan létre jött; mind-egyiknek a vagyonát külön-külön kezelik és e vagyon elidegeníthetetlen jelleggel bír. Közös kezelésre azonban egyesűlhetnek egyes társpénztárak, egymás között kötött jogérvényes szerződés által.

A társpénztár tagjai: minden szolgálatba szegődött altiszt, ügyelő, szolgál és munkás, nemre való tekintet nélkül. E tagok két csoportra oszlanak. Vannak ugyanis tulajdonképeni tagok és vannak résztvevők. Tagoknak nevezhetők azok, akik a vasgyár üzemében vannak alkalmazva. Alkalmaztatásuk minőség szerint ismét 2 csoportba oszlanak: a véglegesített alkalmazottak (ha 16-ik életűüket betöltötték) az állandó tagok; az ideiglenes alkalmazottak (és akik 16-ik életűüket még nem töltötték be) az ideiglenes tagok. Résztvevők a társzláda alapszabályai szerint azok az alkalmazottak, akik már nyugdíjat húznak a társzládából, azonkűvűl ezeknek és az állandó tagoknak nejei és gyermekei, ez utóbbiak mindkét nemnél 15-ik életűüket betöltéséig. A tagok tagsági joga és kötelezettsége felvételük napjától kezdődik és a szolgálatból való kilépéssel, elhalálozással, nyugdíjazással vagy végkielégítéssel végződik.

Jótekonycélú munkásságához a társzláda a következő forrásokból meríti jövedelmét: a) tőkéjének kamatozásából, b) a tagok folytonos és koronkénti járulékaiból, c) a bányabirtokosok, illetőleg a kincstár járulékaiból, d) a bírságokból, amennyiben ezek más jótekonycélra rendelve nincsenek, e) rendkűvűli bevételekből.

Ami a társpénztár alaptőkéjét illeti, annál vezérelvűl szolgál, hogy az semmi szín alatt meg ne támadtassék. Az évenkénti összes valódi jövedelem 5%-át pedig állandóan az alaptőke növelésére fordítják. Természetes, hogy az alaptőke jövedelme csakis a társpénztári tagok és résztvevők és azok hozzátartozói segélyezésére fordítható.

Tekintettel arra a nagy tőkére, amely a bányai birtokos (kincstár) és a tagok járulékaiból idők m8P tával felhalmozódik – jelenleg amint látni fogjuk, a társpénztár vagyona az 5 millió koronát felűlműlja – gondoskodni kellett annak a szabályozásáról, hogy a társpénztár a maga vagyonát hol és miképen kamatoztassa. Az alapszabályok három módot engedélyeznek erre: a társzláda elhelyezheti a vagyonát ingatlanokban, kamatozó értékpapírokban, végűl kamatozó kölcsön alakjában magánosoknál.

A tőke elhelyezésének eme formái is szabályozva vannak azonban. Ingatlanokban ugyanis a társzláda csak az esetben fektetheti pénzét, ha az a tagok segé-

lyezésére szolgál, így pl. kórházat emelhet. A társzláda ilyenmű tőke elhelyezése tulajdonképen a legkamatozóbb: a jó kórház egyet jelent a közegészségűgy javításával, a közegészség javítása pedig végeredményben csak a társzláda érdekeit szolgálja, mert hiszen a betegsegélyezési összegek csökkenését vonja maga után. A diósgyőri társpénztárt azonban a kórház építése nem is terhelte, minthogy a gyártól kapta; csak a fenntartási költséget kell fedeznie.

Az értékpapírok közül csak azokat vásárolhatja a társzláda, amelyek a budapesti vagy *bécsi* tőzsdén jegyeztettek és magyar állami pénztárak által biztosítékul elfogadtnak.

Magánosoknak – ha azok idegenek – a tőke csak a minisztériumnak alárendelt hivatal beleegyezése mellett kölcsönözhető ki. Ez a kikölcsönzés azonban csak abban az esetben történhetik, ha a kölcsönvevő a kölcsön vett összegről pupillaris biztosítékot képes nyűjtani és a pénzkészlet másként előnyösebben nem kamatoztatható. Hogy milyen kamatozás mellett és milyen időre adja kölcsönbe a pénzét a társzláda: az a törvény határain belül esetenként alku tárgyát képezi. Állami tisztviselőknek azonban semmi esetre sem nyűjtható kölcsön a társzláda vagyonából.

A társpénztári tagok az idegenekkel szemben előnyben részesűlnek, a kölcsön nyűjtása szempontjából is, meg annyiból is, ha valamivel olcsóbban kapják a kölcsönt mind amazok. Azonkűvűl a visszafizetés feltételeit is úgy állapítják meg, hogy az lehetőleg megkönnyítse a tagoknak az adósság törlesztését. Ily módon növelik a társpénztár vagyonát az alaptőke kamatoztatásával.

A második jövedelme a társpénztárnak a tagjárulék. Az állandó tagok a bérűknek 6%-ával, az ideiglenes tagok pedig a bérűknek 3 százalékaival járűlnak a társzládához. Ezt a járűlékot a bérből hivatalos utón levűnják.

A tagjárűlékot a tag belépése napjától 40 esztendűn át fizeti, ha ennél tovább szolgálna, a befizetési kötelezettsége megszűnt.

A rendes járűlékon kűvűl a tag fizet még felvételi díjat, előléptetési díjat és nűsűlési díjat.

A felvételi díj akkor fizetendő, amikor a tag alkalmaztatása állandóvá lesz és ily módon a társzládával szemben nagyobb igényjogosűltást nyer. A felvételi díj az egy évre esű alapbér összegének 5%-a, minthogy azonban ez az összeg esetleg túlságosan nagy volna egyszerre kifizetni: egy esztendei, vagy másfél esztendei idűköz alatt is levűnható a bérből.

Előléptetés esetén a bértöbbletnek 10%-át fizeti a tag ugyancsak a társzládába.

A nűsűlési díj 10 koronát tesz ki. Ez is, az előléptetési díj is, ugyancsak részletekben törleszhető.

A bányabirtokos, illetőleg a kincstár ugyanazzal az összeggel járűl a társzládához, mint a munkások. Ez a bányabirtokos – a kincstár – részéről állandóan fizetendő összeg. Az a humános cél azonban, amelyet a társzláda szolgál: a bányabirtokos humános érzéseire is apellál és olyan áldozatokat is kivan tőle, amelyek teljesítésével a birtokos tulajdonképen már többet biztosít a társzláda számára, mint a költségek felerészét.

A birtokosnak, illetőleg a kincstárnak egy ilyen állandó kiadása a orvosok fizetése. Beállhatnak azonban olyan rendkűvűli körűlmények, amelyek még sokkal nagyobb kiadásokat rónak a kincstárra. Amennyiben tudniillik a társpénztár a maga összes valódi bevételeiből (levűnva belőle azt az 5%-ot, amelyet mint már említettűk, a tőkéhez kell csatolni) nem tudná fedezni az összes kiadásokat: a hiányzó pénzüsszeggel

is a tulajdonos köteles a társpénztár segítségére sietni. Ennek az összegnek a felét pedig véglegesen adja a tulajdonos, a másik felét pedig kamatmentes kölcsönnek kell tekinteni, amelyet a társpénztár azonnal visszafizet, amint ez lehetővé válik számára. (Természetesen a diósgyőri társzláda ma már abszolúte nem szorul erre a segítségre.)

A társpénztár negyedik jövedelmi forrását a bírságok képezik, amelyeket bérlevonások útján hajtanak be a munkásoktól és a társpénztárnak utalják át. A bírságpenzek azonban a jótékonyági alaphoz utaltatnak, amelyből szintén munkások és munkáscsaládok segízhetnek.

Végre ötödik jövedelmi forrása a társzládanak: a rendkívüli bevételek, amelyek között főleg hagyatékok, ajándékok stb. szerepelnek.

A tagok részéről vázolt kötelezettségekkel szemben a társzláda minden tagja felvétele napjától igényt tarthat a társpénztár segélyezésére. A segítségkérők különbözők, aszerint hogy a tag állandó vagy ideiglenes, vagy nyugdíjazott, végül, hogy az illető állandó vagy ideiglenes tagnak felesége vagy gyermeke.

Az állandó tag ingyen gyógykezelést; ha saját hibáján kívül rövid időre lett szolgálatképtelenné: kórpénzt; halál esetén temetkezési járulékot; ha saját hibáján kívül rokkanttá vált élethossziglan tartó segélyezést, vagy végkielégítést, az özvegyé vált nő életfogytiglan segélyezést, vagy végkielégítést; árván hagyott gyermekei számára nevelési járulékot vagy végkielégítést; végül a szó legszorosabb értelmében vett segélyezést kap.

Az ideiglenes tag: csak ingyen gyógykezelést, kórpénzt és temetkezési járulékot kaphat, azonkívül rokkantsegélyt is, de csak abban az esetben, ha sérülése, amely munkaképtelenné teszi, munka közben éri őt.

Ha a tag nyugbéres, akkor csak a hátrahagyott özvegye kap még tovább is segélyezést, esetleg végkielégítést, a többi segélyezési formák közül csak a szószoros értelemben vett segélyeket kaphatja. A társzláda humánus céljainak megfelelőleg azonban a nyugdíjas tag is részesülhet ingyenes orvoslásban, ha a társpénztár jövedelme ezt megengedi – a diósgyőri társpénztár helyzete pedig megengedi – és ugyan ez esetben s ugyanígy részesülnek ingyenes gyógykezelésben az állandó és ideiglenes tag neje és gyermekei is.

Az ideiglenes tag neje és gyermekei csak akkor tarthatnak igényt az özvegy és árvasegélyre, ha a tag munkában lelte halálát.

Az ingyenes gyógykezelés magában foglalja az ingyenes orvosi ápolást és a gyógyszereket és egyéb orvosi szükségleteket (mankók, sérvkötők, stb.) ingyenes kiszolgáltatását, a beteg azonban a társzláda kórházát is igénybe veheti, ahol 3 havi gyógykezelésre van jogosultsága. Ha azonban a 3 hó elteltével remény van arra, hogy a beteg a további kezelés folyamán meggyógyul: a kórházi ápolás ideje, a szükséghez képest, meghosszabbítható. Minthogy azonban elég gyakori eset, hogy a beteg meggyógyulásához egészen különleges gyógymód és orvosi eljárás szükséges: ily esetben a társpénztár idegen kórházban (tébolydában), fürdőben vagy más ápoló intézetbe is elhelyezheti a beteget.

A beteg tag elszállítását a kórházba vagy más gyógyintézetbe, sebészeti eszközök megszerzését és más előrelátható, az ápolással kapcsolatos költségeket a társpénztár viseli.

Ezek azok az előnyök, amelyeket a társpénztári tagok élveznek az orvosi gyógykezelésben. Természetesen, hogy – túlnyomólag olyan emberek lévén a társ-

pénztár tagjai, akik napi munkájok után élnek, – maga az ingyenes gyógykezelés, nem minden. Ha a beteg tag kénytelen a munkát abba hagyni, ha elesik a munkabéréből: ő is, családja is, különösen hazamosabb tartamú betegség esetén, a legnagyobb inségbe jut. Testileg és lelkileg egyaránt veszedelmes ez és ilyen körülmények között a legjobb orvos legodaadóbb buzgalma is hiába való lenne. Ezt az inséget, ezt a nyomorúságot igyekeznek azonban éppen meggátolni a társpénztár azáltal, hogy tagjainak betegségük idejére anyagi segélyt, táppénzt biztosít. Ez a táppénz nem nagy összegű ugyan és folyósítása sem tart egy bizonyos időn túl, de mindenestre elég ahhoz, hogy a legnagyobb inségtől megmentse a tagokat. Az alatt az idő alatt pedig, amíg a segély kiutalható, úgyis eldől, hogy a tag felgyógyulhat-e egyáltalában s ha nem gyógyulhat fel: akkor úgyszintén rokkantsegélyezésben részesül.

A társpénztár minden tagjának betegsége tartamára alapbérének $\frac{6}{10}$ -ed részét adja abban az esetben, ha a betegsége 3 napnál tovább tart. Az első 3 napra azonban táppénz nem jár. Magától értetődik, hogy a betegnek az orvos rendelkezéseit szigorúan követni kell, és ha kórházba küldik, azt önként elhagyni nem szabad.

A táppénzt egymásután következő három hónapon át kapja a beteg. Ha még ekkor is munkaképtelen, azonban biztos remény van reá, hogy felgyógyulhat, további 3 hónapon keresztül is részesül még táppénzben.

Ha a tag betegsége sérülés folytán állott be, vagy pedig súlyosabb természetű és hosszabb lefolyású: az első 3 napra is megkapja a táppénzt. Ha a betegség 6 hónapnál tovább tart, a tag nyugdíjazandó vagy pedig végkielégítést kap. De még akkor is engedélyezhető a számára rendkívüli táppénz, ha van remény a felgyógyulásához.

Az esetben, ha a tag nőtlen és betegsége esetén kórházban vagy más gyógyintézetben kezelik, nem jár ki számára táppénz. Ha azonban a tag nős és hitvese a 40 évet betöltötte és a házaspárnak legalább egy 15 éven aluli avagy nyomorék gyermeke van: a férjének különben kijáró táppénz felét megkapja a család. Ilyenformán a beteg gyógykezelésén kívül, még a család is kap némi segítséget. Ha özvegy a tag: 15 éven aluli gyermekeivel ugyanily módon jár el a társpénztár, úgyszintén akkor is, ha a női tag lesz beteg.

Ha a tag meghal, akár állandó tagja még a társpénztárnak, akár nyugdíjas: temetkezési segélyként 50 koronát fizet ki a társpénztár, ha azonban az elhalálozás munkaközben szerencsétlenség folytán történt, a temetkezési segély 100 korona.

Nyugdíjra a társpénztár oly állandó tagjának van jogosultsága, aki legalább is 8 évig tartozott a pénztár kötelékébe és testi vagy szellemi fogyatkozás folytán a munkára képtelen, vagy pedig 8 év letelte előtt önhibáján kívül szolgálat közben érte oly szerencsétlenség, mely munkaképtelenségét okozta.

Ideiglenes tag csak akkor kaphat nyugdíjat, ha a szolgálatban önhibáján kívül megsérült és ezen sérülés következtében szolgálatra képtelenné vált.

Az állandó női tagnak saját nyugdíján kívül a férje után járó nyugdíjra is igénye van, ha az szintén tag volt és elhalt.

Természetesen csak az nyugdíjképes, aki állandóan tagja a társpénztárnak. A katonai szolgálat idejére azonban a társzláda úgy tekinti az illető tagot, mint akit szabadságolt s a katonai szolgálat idején a tagjárulékot nem fizet. Ilyenformán a szolgálati idő

katonaviseltekre nézve nem is 40, hanem csak 37 esztendő, ami bizony nagyon sokat jelent nehéz testi munkát végző emberek számára. A társpénztárnak ez a kedvezménye természetesen csak azokra terjed ki, akik katonai szolgálat teljesítése előtt is már dolgoztak a gyárban és onnan közvetlen léptek a katonai szolgálatba, azután pedig ismét visszatértek a gyár alkalmazásába.

A nyugdíjat a tag utolsó szolgálati alapbére szerint kapja és miként általában: más, mint ez az alapbér, a nyugdíjkiszámításánál figyelembe nem jön. Jár pedig a nyugdíjasnak 8 szolgálati év után az alapbér 31%-a és ettől kezdve 6 éven át az alapbér 1½%-ával több. Tizennégy esztendei szolgálat után tehát 40%-át kapja a munkás az alapbérenek nyugdíjaztatása esetén. Ettől kezdve pedig 2-5%-kal emelkedik évenként és így a 40-ik szolgálati évben eléri az alapbér 100%-át.

Ez volna a nyugdíjnak a rendes kiszámítása. A társpénztár alapszabályai azonban bizonyos esetekben megengedik azt is, hogy kedvezőbb módon számítsák ki a nyugdíj járulékot, mint a hogy az ezen az alapon a tagot megilletné. Ezek az esetek a következők: ha a tag 8-ik szolgálati éve előtt – tehát mikor még egyáltalában nem is volna nyugdíjra jogosultsága – hivatászerű szolgálatában önhibáján kívül annyira megsérült, hogy szolgálatra képtelen lesz, nyugdíja alapbérenek 30%-át, ha pedig teljesen munkaképtelen lesz – nyomorékká válna – annak 35%-át kapja. Ez utóbbi nyugdíjösszeg azonban 300 koronánál kisebb nem lehet. Ugyanez áll, hasonló esetben, az ideiglenes tagra is, tekintet nélkül szolgálati idejére, avval a különbséggel, hogy a nyugdíj legkisebb összege nincs a 300 koronához kötve. Viszont az állandó tag, aki már 8 évnél régebben tartozik a társpénztár kötelékébe és munkaközben önhibáján kívül oly sérülést szenved, hogy munkaképtelenné válik, az őt alapszabály szerint *megillető* nyugdíjánál 10%-kal többet kap, ha pedig ez a sérülés teljeséggel munka és kereset képtelenné tenné, 20%-al kap magasabb nyugdíjat az őt megillető összegnél.

Kivételesen gondoskodik a társpénztár azonban azokról a tagjairól is, akiket betegségük munka folytatására képtelenné tesz, de a betegség előidézésében munkájuknak nem volt része. Ily kivételes eljárásnak helye van akkor, ha a tag súlyos és gyógyíthatatlan betegségben szenved, amely költséges ápolással jár; ha örültség vagy megvakulás sújtotta a tagot; végre rendkívüli balesetknél, amelyek nem a gyári üzemben, munkájuk folytán érték a tagot. Ez esetekben a tag 10%-al magasabb nyugdíjat kaphat, mint a mennyi megilletné.

Az állandó tag végkielégítést kap nyugdíj helyett, ha 8-ik szolgálati évének elérése előtt szolgálaton kívül önhibája nélkül történt megsérülés vagy betegség következtében szolgálatra képtelenné vált; de végkielégítést kap nyugdíj helyett abban az esetben is, ha kellő indokolás mellett azt maga kéri, feltéve, hogy nem valószínű közeli halála és a 70-ik életévét még nem haladta túl. Ami a végkielégítés összegét illeti: 4 évi szolgálat «setén az alapbér ½ részére, 4 éven felüli, de 8 esztendőnél rövidebb szolgálat esetén teljes egy évi alapbér jár végkielégítés gyanánt. A nyugdíjas számára, ha végkielégítést kér, évi bérének legfeljebb háromszorosra jár.

Ha a nyugdíjast büntett vagy vétség miatt bírósággal fogsággal büntetik, a büntetés tartamára a nyugdíjat a társpénztár nem folyósítja. Szociális feladatához híven azonban igenis tekintetbe veszi az asszonyt és a gyermekeket, akik a nyugdíj elvonásával

elestek a megélhetésükhöz szükséges összegtől. Éppen azért a társláda úgy tekinti őket, mintha özvegyek és árvák volnának és az ennek megfelelő segítséget biztosítja nekik.

Nyugdíjra vagy végkielégítésre annak az özvegynek van igénye, akinek a férje a társpénztárnak állandó tagja volt és nyugdíjra jogosult, vagy akinek a férje ideiglenes tagja volt ugyan, de a munkában találta halálát. Szükséges feltétel azonban még ezen kívül az is a nyugdíjjogosultsághoz, hogy a feleség férjével halála napjáig egyetértésben élt legyen, vagy ha elváltak, nem az asszony adott legyen okot a válásra. Az özvegy nő nyugdíjban való részesedésére az életkor, a munkára való képesség, a vagyon, a gyermekek hiánya, vagy azok száma befolyással nincsen, sőt, amint már említettük, az állandó női tagnak elhalt férje után járó nyugdíja még tényleges szolgálati esetén is kiadandó.

Ideiglenesen van özvegyi nyugdíjra igénye annak a nőnek, akinek a nyugdíjra jogosított férje eltűnt és fel nem található – férje feltalálásáig; továbbá azoknak a nőknek, akiknek nyugdíjas férjük fogságbüntetést szenved, amint már említettük.

Ha a szabályzatok esetleg bizonyos szociális cél elérését akadályoznák, a társpénztár kikerülni törekszik azt, mint éppen az özvegy nők nyugdíjazásáról szóló utasítás egyik pontja tanúsítja. Az alapszabály ugyanis megállapítja, hogy mennyi szolgálati idő után lesz a feleség nyugdíjra jogosult. Ez feltétlenül szükséges, mert hiszen a társpénztári befizetések és a különböző járulékok kiutalása matematikai számításon alapul. Nyilvánvaló azonban az is, hogy nem volna méltányos, nem volna a társpénztár humánus céljával összeegyeztethető, sőt még a matematikai számítás céljának is félremagyarázása lenne, ha ezek után abban az esetben, ha talán csak néhány nap vagy néhány hét választotta el a munkást attól, hogy a felesége az özvegyi nyugdíjra jogosult legyen, az ekkor bekövetkező halála esetén a nyugdíjat feleségétől csakugyan megvonják. A társpénztár alapszabályai éppen ezért kimondják, hogy ha a férj a nyugdíjjogosultsághoz megkívánt időt nem szolgálta ki, de azt majdnem elérte és ha különös tekintetre méltó körülmények forognak fenn, az özvegynek a nyugdíj kifizetendő.

Ugyanez a humánus érzés nyilatkozik meg a társpénztár azon intézkedésében, hogy ha egy nyugdíjas özvegy férjhez megy, nyugdíjának folytatólagos kiutalását fentarthatja esetleges másodszori özvegye idejére vagy pedig végkielégítést kérhet. Ha azonban második férjétől önhibáján kívül elválik és attól segítségen nem részesül: a társpénztár ismét özvegynek tekinti és nyugdíját ismét kiutalja.

Az az özvegy nő, kinek a férje mint állandó tag szolgálatának 8-ik éve előtt betegség vagy munkán kívül történt sérülés következtében hal el: szintén végkielégítést kap. A végkielégítés ez esetben a férj alapbérenek ½ évi összege; ha azonban a férj nem szolgált egy teljes évet: ennek a végkielégítésnek a felét kapja.

A nők nyugdíj összege a férj alapbérenek négy tizedrésze. Ha azonban a férjét már házas és nyugdíjjogosult korába a önhibáján kívül szolgálati érdekből alacsonyabb bérosztályba sorozták, mint ahogy előbb volt: a nyugdíjat az előbbi, magasabb bérosztály szerint kapja az asszony.

Az az özvegy, aki ismételt férjhez menetele esetén végkielégítést kíván, nyugdíjának három évi összegét kapja, ha nincsen 15 éven aluli gyermeke, ellenesetben 1½ évit. Ez esetben t. i. az árvák számára tovább is kap a társpénztárból segélyt.

Ebből egyszersmind az is megállapítható, hogy a társpénztár adminisztratív kiadása a kifizetett segélyeknek és nyugdíjösszegeknek nem egészen 4%-át teszi ki, ami a hazai és külföldi betegpénztárak adminisztrációs százalékához képest meglepően csekély.

A társpénztár igazgatását egyrészt a bányabirtokos, *illetőleg* a bányakincstár e célra kijelölt közegei, másrészt a társpénztár állandó tagjai által a maguk sorából választott egyének gyakorolják.

A társpénztár tagjai közül azok választhatók be ez igazgatóbizottságba, akik az illető helyiségben laknak és ugyanazon üzemben szolgálnak, a 24 éves kortul haladták és hivatalvesztésre s politikai jogaik felfüggesztésére elítélve nincsenek. Ezeket a közgyűlés választja meg és pedig kilencet. Ezeknek $\frac{1}{3}$ -a évenként kilép, de ismét megválasztható.

Az igazgatótanácsbeli állás tiszteletbeli, a munkásosztályból választott tagoknak díjazása felett a minisztérium határoz.

A tanácsbeli választmányi tag fogadalmat tesz, hogy a társpénztári tagok által neki bejelentett vagy az ő véleménye szerint szükséges kívánalmakat a tanácsülésben szóban vagy írásban előterjeszti, a társpénztár minden ügyét egyébként is lelkiismeretesen szívén viseli, segélyezéseknél és kölcsönöknél az illető beadványokban felsorolt okok valóságáról meggyőződik stb. Az igazgató tanács hatásköre a társpénztár egész működésére kiterjed: az alapszabályváltoztatás esetleg más társulással való egyesülés és az igazgatótanács működése felett való felügyelet a közgyűlés joga.

Iskolák. Tanügy.

Amiképen gondoskodik a gyár munkásainak testi jólétéről, úgy gondoskodik szellemi előrehaladásáról is. E szempontból legfontosabb az iskola, amely a jövő nemzedéket szolgálja.

Mint mindenütt, ahol tömegesen van gyári munkásság, úgy Diósgyőrött is elsőrangú fontosságú az óvoda, a hová a gyermekeket nyugodtan elküldhetik a szülők, még ők maguk a munkába mennek. Az óvodába 3, 4, 5 éves gyermekeket vesznek fel; óvodai díjat – ami az idegenek számára 4 korona – a gyár munkásai nem fizetnek. Az 1908–1909. évben 220 gyermek járt az óvodába és jellemző az egészségügyi viszonyokra, hogy összesen három halt meg közülük, noha az óvoda csaknem a teljes esztendőn keresztül – augusztustól-június közepéig – foglalkoztatta a gyermekeket. A 220 gyermekkel 3 óvónő és 2 dajka foglalkozik.

A hat osztályú elemi iskolába 500 fiú és 480 leány járt. A 980 gyermek közül összesen 3 halt meg, ami megint csak jó egészségügyi viszonyokra mutat – s csupán egynéhány leánytanulót kellett osztály ismétlésre utasítani, ami viszont a kitűnő tanítást bizonyítja. Vasgyári telepen lévén az iskola: természetesen a fiú tanulók legnagyobb része tanoncnak megy. A fiúkat erre készíti a legtöbb esetben szülője példája is, erre az is, hogy ott a gyár, ahol inas éveit töltheti s erre ösztönzi végül a kedvező kereset is, amit szintén mindennap megfigyelhet. Az utóbbi időben már annyian jelentkeztek tanonccokul, hogy a gyárvezetőség kénytelen volt korlátozni a tanoncfelvételt annyiban, hogy csak a gyárban alkalmazott munkások gyermekeit alkalmazzák ilyenül. Természetesen: a gyár nagy gondot fordít az ipariskolai oktatásra, annak minél eredményesebbé való tételére. A fiuk számára kétféle tanonciscolát is állítottak: az egyik az úgynevezett általános iparos, a másik alsófokú szakirányú iparos tanonciscola. Az előbbiben a földrajzi, történelmi és alkotmánytani ismereteken kívül főleg az ipari életben szükséges fogalmazást és számtan-tudást sajátítják el, – míg a

szakirányú iskolában már a technológiából és géptanból is kimeri tő oktatásban részesülnek. A nagyobb tananyagnak megfelelőleg a szakirányú iskola tanulói több időt is töltenek az iskolában mint amazok. Míg ugyanis az általános ipariskolába heti 4 óra a tanítási idő és azonkívül 3 órát rajzolásal töltenek, addig a szakirányú iskolában heti 8 órát töltenek és 4 órát rajzolnak. A tanórákat természetesen a munkaidőn belül tartják meg.

Egyébként a tanoncok 4 esztendeig inaskodnak. A gyárban külön előmunkásokhoz osztják be őket, akik kötelesek különös gonddal ügyelni arra, hogy a tanoncok mindenben felvilágosítást nyerjenek és mesterségüket minél alaposabban megtanulják. Útni a tanoncotkat szigorúan tilos s hogy mily gondosan képezik ki a tanoncotkat: azt legjobban vizsgálati munkálataik mutatják, melyek között a legkomplikáltabb és legművészebb darabok találhatók a legpontosabb kivitelben. A gyárvezetőség egyébként azzal is igyekszik előmozdítani a tanoncok szorgalmát, hogy a kifogástalan viseletű és előmenetelű tanulókat – azok közül, akik a VI. elemi osztályt végeztek – három esztendei tanulás után felszabadítja. Viszont a tanonciskola eredménytelen elvégzése azzal jár, hogy négy év helyett öt esztendeig tart az inaskodás. Az 1908/1909-iki tanévben különben az alsófokú szakirányú iparostanonciscolának összesen 91 tanulója volt, ezek közül az év folyamán nem halt meg egy sem, elégtelen előmenetelt tanúsított 8. Az általános tanonciscolának volt összesen 128 tanulója; ezek közül meghalt 2, elégtelen előmenetelű volt 5. Látni való tehát, hogy úgy az egészségi állapot, mint a tanulási előmenetel itt is kitűnő volt.

Külön kell végül megemlékezni egy harmadik fajta iskoláról is, ami a vasgyárban fennáll. Számos 14–16 esztendő fiatal munkást foglalkoztat a diósgyőri vasgyár, akiket mint napszamosokat alkalmaznak. Ezekkel szemben tulajdonképpen semmiféle tanítási kötelezettsége nem volna a gyárnak, minthogy azonban legnagyobb részük nem végzett elemi iskolai tanulmányokat s mivel egy miniszteri rendelet (96096/907) értelmében iparostanoncnak kell őket tekinteni, számukra is állított fel az igazgatóság iskolát. Ilyen munkás körülbelül 200 volt 1911-ben és minthogy különféle előképzettséggel rendelkeztek, 4 csoportba osztották őket, amelyek közül az egyik a teljesen írástudatlanokat foglalta magában. Ily módon, akik tanultak valamit, azoknak tudását fejlesztették, akik még nem tudtak semmit, azokat a tudás elemeibe bevezették ami hasznos volt, az ő szempontjukból is, de hasznos volt a gyár szempontjából is. Az összesen 184 tanuló közül 3 halt meg és 18-nak előmenetele volt elégtelen.

A tanítás céljaira természetesen külön emeletes iskola épület szolgál, világos, szellős termekkel, modern berendezéssel, kitűnő felszereléssel. Külön fel kell említeni az iskola pompás természetrajzi szertárat, amelyik úgy az elemi tanításban, mint a tanonciscolái előadásokban hathatós segítségül szolgál, továbbá a két könyvtárat, a tanítóit, amelyik 1660 művet foglal magában 10.000 koronán felüli értékben, és az ifjúsági könyvtárt, amely 315 művet foglalt magában körülbelül 2000 korona értékben. A tantestület 34 rendes tagból és 6 hitoktatóból állott, akik, mint a közölt adatokból kitűnik, a legnagyobb buzgalommal teljesítették a rájuk bízott feladatot.

A rendes oktatáson kívül a szabad oktatás is virágzik Diósgyőrben, még pedig többféle formában. Így az ipari munkások képzésére szervezett országos bizottság minden évben tart ősztől-tavaszig havonként kétszer népszerű előadást, amelyek műsorán

zenekari, énekkari számokon és tréfás jeleneteken, monológokon kívül, egy-egy komoly ismeretterjesztő előadás is szerepel. 1908/1909-ben 11 ily előadást tartottak, amelyeket a tantestület rendezett és amelyeken az ismeretterjesztő előadásokat egy-egy tanító tartotta. Az előadásoknak általában nagy sikerük volt, 1000–3000 ember hallgatta őket és semmi kétség sem lehet afelől, hogy hathatósan hozzájárultak a munkások szellemi színvonalának emeléséhez.

A keresetre szoruló nők foglalkoztatása céljából az iparművészeti iskola háziipari osztálya csipkeverő iskolát állított fel Diósgyőrött. A derék cél érdekében a közoktatásügyi minisztérium áldozatkészségéből az iskola leküldött tanítója ingyenesen oktatja a tanítványokat és ingyenesen bocsátja a taneszközöket rendelkezésükre, sőt a kész munkák értékesítéséről is maga az iparművészeti iskola gondoskodik. A tanfolyamot 1908/1909 évben 200 nő hallgatta.

Nevezetesen még azok az előadások, amiket az igazgatóság a tudóvész és alkoholelleses küzdelem érdekében tart a munkások számára. Ezeket az előadásokat a Társadalmi Múzeum rendezi az igazgatóság felkérésére. 1909-ben 4 ilyen sorozatos előadás volt vetített képek bemutatása mellett, ami természetesen nagyban fokozza a munkások érdeklődését. 3 előadás a tudóvészről és annak leküzdéséről szólt, a 4-ik az alkoholizmus veszedelmeit tárta fel. A munkások nagy érdeklődést mutattak ez előadások iránt, amelyek a legveszedelmesebb két ellenségük leküzdéséről adtak útbaigazítást.

És itt az oktatással kapcsolatosan kell megemlékeznünk a gyárnak egy kedves, meleg és szíves ünnepéről. A karácsony ünnepe, ez amikor a gyár tetemes anyagi áldozattal karácsonyfákat állít Diósgyőrött, a gyártelepen és a körülfekvő községekben mindenütt, ahol a gyárnak most is dolgozó vagy nyugdíjazott munkásai vannak és a munkások gyermekeit meleg téli ruhával látja el.

1909 karácsonyán ily módon 676 tanulót ruháztott fel a gyár 8000 s néhány száz korona költséggel.

A gyártelepen és a közeli Nagybatony községben ez alkalommal karácsonyi ünnepet is tartanak, amelyen közreműködik a zenekar, énekkar, szavalnak, színdarabot játszanak.

Most még a munkások szórakozásáról kellene szólnunk. Részben már szólottunk is róla: a közművelődési előadások ének és tréfás előadásokat is nyújtanak a munkásoknak, s minthogy ilyen előadás 11–12 van minden évben, ezek az előadások a téli délutánok javarésztét betöltik. De ezeken kívül van a munkásoknak önképzőkörük és dalegyletük is (Jó szerencse), amelyik különösen az énekkar tudását fejleszti. A legnevezetesebb szórakoztató intézmény a zenekar.

A zenekarhoz a hivatalnokok illetményeik arányában, a munkások pedig fizetésüknek $\frac{1}{4}$ %-ával járulnak hozzá. Ennek fejében a zenekar közreműködik a gyár ünnepélyeinél, magasabb személyek fogadtatásánál, díszbenedeknél, egyházi ünnepélyeknél, a gyári alkalmazottak és munkások kirándulásánál, térzenénél, jégzenénél, közművelődési és színi előadásoknál, táncmultságoknál, végül a gyári munkások és azok családtagjainak temetésénél.

Néha egy-egy táncmultságot is rendeznek a munkásokba zenekar ezen is közreműködik.

Látnivaló, valami nagyon sok fajta multság *nem* áll a munkások rendelkezésére. Am azt sem szabad elfejteni hogy Diósgyőrött lényegében falusi életet élnek a munkások, érte ezalatt azt, hogy minden zárt helyi multságnál jobban szeretik a szabad természetet. Csak a tél néhány hónapja az, amikor valami mes-

terségesebb szórakozásra van szükség – s ebből a szempontból tökéletesen elég annyi, amennyi van. Tavasszal este a kertben üldögél a család, vasárnaponként pedig kimennek a közeli rétekre, ha ugyan a kerti munka el nem foglalja őket. Jókedvű nótá veri fel ilyenkor a pihenő gyár körüli csendet, megelégedett nyugodt emberek töltik el szelíd mulatozás közben kedves vasárnap délutánukat.

Képes Ernő.